

ДОШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ НАПРИКІНЦІ XIX – У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XX СТ.

Семерульник А. О.

Наук. керівн. : д-р філос. наук **Рассоха І. М.**

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Традиційне спілкування та обрядові норми підготовки молоді до шлюбу є важливими фактором створення родини. У селах існували традиційні зібрання молоді під різноманітними назвами, що походили від місця (вулиця, куток) та часу проведення (досвітки, вечорниці) [1]. Збиралася молодь у вільний від сільськогосподарських робіт період – пізньої осені та взимку. Ці форми розваг сприяли спілкуванню неодруженої молоді.

Протягом досить тривалого часу на теми такого роду було накладено табу через їх нібито непристойність та «неакадемічність». *Актуальність теми полягає в наступному*: потаємне, приховане життя людини є часткою загальної культури, і лише всебічне його вивчення може дати повну картину світоглядних, моральних, культурних цінностей українського соціуму певного періоду; отже, цей напрям у жодному разі не можна ігнорувати. Я хочу розповісти про дослідження традиції спільного снання дівчат і хлопців на вечорницях, моральність цієї традиції, її мету, значення та наслідки для українського суспільства загалом і молоді зокрема.

Готуватися до подружнього життя українська сільська молодь починала, залежно від регіону, з 14–18 років. Зазвичай хлопці й дівчата знайомилися та спілкувалися між собою на вечорницях (досвітках) – восени й узимку чи просто на вулиці – навесні та влітку. Зимовий сезон вечорниць починався на Покрови або Святого Миколая (відповідно 14 жовтня та 19 грудня) і тривав до початку Великого посту [1].

Для проведення вечорниць винаймали, як правило, хату вдови чи бездітної пари. Дівчата приносили із собою роботу – пряли, вишивали, плели; праця чергувалася із розвагами – танцями, піснями, іграми, жартами тощо. Проте однією з найголовніших соціальних функцій

вечорниць було створення сприятливих умов для знайомства і вибору шлюбного партнера [2, с. 212]. Досить часто вечорниці вважалися осередком розпусти молоді, бо дівчата, які ходили на вечорниці, втрачали цноту до шлюбу. Спільна ночівля молоді досить часто була навіть негласно обов'язковою на вечорницях, давала молоді змогу набратися певного інтимного досвіду спілкування з протилежною статтю.

Слід зазначити, що молодь, особливо дівчата, досить часто була погано або зовсім не обізнана в інтимних стосунках, не завжди знала про фізіологію репродуктивної сфери, в чому власне полягає статевий акт. Така необізнаність була пов'язана фактично з повною відсутністю статевого виховання в українській сім'ї. Граючись у такі «дорослі ігри», дівчина часом сама не могла зрозуміти причину появи дитини [3, с. 119].

Коли ж про втрату цнотливості ставало відомо, то дівчина зазнавала суспільного осуду і ганьби, переходила у соціальний статус покритки. Покритка в соціумі була загалом ізольованою та небажаною особою [4, с. 132]. Величезний страх суспільного осуду, перспектива покаліченої долі інколи призводили до того, що дівчата приховували насильство над собою, в разі позашлюбної вагітності навіть намагалися позбавитися плоду, а то й новонародженої дитини.

Зумисне вбивство позашлюбної (чи з інших причин не бажаної) дитини – одна з характерних рис соціальних відхилень на різних етапах історії людства. Проблема блуду без перебільшень була однією з найбільших проблем українського суспільства наприкінці XIX - у першій чверті XX ст. За відсутності належних засобів контрацепції наслідком засуджуваного суспільною мораллю та законодавством позашлюбного статевого контакту ставали «незаконнонароджені» діти. Аби уберегти себе від неслави й приховати сліди «злочину», найчастіше жінки, що ставали «жертвами блуду», приховували вагітність, намагалися зірвати її або вбити щойно народжене дитя. Зазначу, що народження мертвої дитини або умисне її вбивство – досить поширений привід для порушення кримінальної справи передусім щодо жіноцтва Лівобережної та Слобідської України не тільки наприкінці XIX - у першій половині XX ст., а й у більш ранні та пізні часи. Українські літературні класики не уникали висвітлення цієї вагомої проблематики. Найяскравіші приклади –

«Татарівна», «Катерина» українського класика Тараса Шевченка [5, с. 123].

Переглядаючи різні джерела стосовно статистичних даних про кількість дітей, які народились поза шлюбом, хочу навести деякі цифри (табл.1).

Таблиця 1

Кількість дітей, які народились у шлюбі та поза ним у 1907/1908 та 1909/1910 за даними звіту діяльності Харківського відділу Союзу боротьби з дитячою смертністю у Росії [6, с. 33]

	1907/1908	1909/1910
Народились у шлюбі	646 = 92,3%	1171 = 94,5 %
Народились поза шлюбом	54 = 7,7%	69 = 5,5%
Хлопці	414 = 59,1%	674 = 54,3%
Дівчата	286 = 40,9%	566 = 45,7%

Бачимо, що за обидва періоди у Харківській губернії, кількість дітей, які народились поза шлюбом не дуже велика, проте випадки скаліченої долі цих жінок та дітей також не можна ігнорувати. Убивство ще ненародженої чи вже народженої дитини, коли воно здійснювалося за активної участі матері мало соціальне підґрунтя. Часто дітозгубництво було пов'язане із соціально-матеріальними труднощами, які переживали жінки та їх оточення. *Дітозгубницями ставали переважно наймички та служниці, підсусідки, на яких, траплялося, доносили господарі за такий гріх.*

Основна гендерна проблема – проблема влади чоловіка над жінкою як у сексуальному, так і в соціальному плані – постає досить яскраво. Основна провина за дітовбивство, як правило, падала на жінку, чоловіки ж, на яких вказували звинувачувані жінки, переважно заперечували навіть стосунки із дітозгубницями й відмовлялися брати їх заміж. *Потрібно також згадати, що у Малоросії були поширені братства неodrуженої молоді які мали назву «парубоцтво». В цю організацію міг вступати всякий молодик, за згодою батьків, по досягненню 16-17 років. Цікавий і той факт, що «парубоцтво» є хранителем дівочої честі, суворо карає тих, хто завинив перед дівчиною, зганьбив, осоромив її [7, с. 356]. Отже, можна зробити висновок, що не всі випадки, коли дівчина втрачала цноту перед тим, як вступити до шлюбу, закінчувалися трагічно для неї. Проте*

поширеною все ж таки була думка, що «чесна» наречена приносила в нову родину добробут у широкому сенсі цього слова, «нечесна» ж – навпаки, нещастя та біди.

Підсумовуючи сказане, зазначу, що у тих регіонах України, де вечорниці були представлені повною мірою, широко практикувалася (навіть була негласно обов'язковою) спільна ночівля дівчат і хлопців з метою тіснішого знайомства та набуття досвіду спілкування із протилежною статтю. Проте, за народною мораллю, спільна ночівля виключала дошлюбний секс, а у разі порушення цієї заборони фактично вся відповідальність покладалася на дівчину. До того ж були випадки, коли жінки вчиняли дітовбивство. Хоча чоловіки у цьому також відігравали не останню роль, проте всю повноту покарання та суспільної ганьби на собі відчувала у більшості лише жінка. Хоча, як зазначено вище, не всі випадки, коли дівчина втрачала цноту перед тим, як вступити до шлюбу, закінчувалися трагічно для неї; саме через братства, які називали «парубоцтво».

Література

1. Пономарьов А. Традиції дошлюбного спілкування // Українці: Історико-етнографічна монографія. – Опішне: Укр. народознавство, 1999. – Кн. 1.
2. Борисенко В. К. Весільні обряди та звичаї на Україні. – К., 1988.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини. Обробив З. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. VIII. – 1906.
4. Смирнов А. Очерки семейных отношений по обычному праву русского народа. – М., 1877.
5. Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні – Х. : Харківський приватний музей міської садиби, 2008.
6. Союз борьбы с детской смертностью в России, Харьковский отдел, отчет о деятельности отдела, 1911.
7. Россия. Полное географическое описание нашего отечества: Настольная и дорожная книга для русских людей. Том 7. Малороссия. - СПб., 1903.